

УДК 378.096.(477.83)

ДОНЕЦЬКА ШКОЛА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРШІ ЗДОБУТКИ

Олександр Крапівін, Ігор Тодоров

*Донецький національний університет,
вул. Університетська, 24, м. Донецьк, Україна, 83001, тел. (062) 304-51-42,
e-mail: avkrap@rambler.ru*

Розглянуто процес створення та становлення кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету та наукової школи студіювання проблем міжнародної безпеки та європейської інтеграції в Донецьку.

Ключові слова: підготовка фахівців з міжнародних відносин, міжнародна безпека, європейська інтеграція, Донецький національний університет, безпекова політика.

Кафедра міжнародних відносин і зовнішньої політики – наймолодша кафедра історичного факультету Донецького національного університету. Її засновано у червні 1999 року. Головною передумовою створення кафедри було відкриття 1997 року спеціальності «Міжнародні відносини» на історичному факультеті Донецького національного університету. З моменту створення кафедра стала провідною в складі історичного факультету серед шести його кафедр. Кафедра має ліцензію Державної акредитаційної комісії (серія АА № 232799) на підготовку фахівців зі спеціальності 6.030401, 7.030401 – «Міжнародні відносини»; 3 червня 2003 року спеціальність ліцензовано на рівень магістра – 8.030401. Випускники одержують кваліфікацію спеціаліста у галузі міжнародних відносин зі знанням іноземної мови і працюють у дипломатичних та консульських установах України, в органах державної влади і місцевого самоуправління, у правоохоронних органах, туристичному бізнесі, засобах масової інформації, політичних партіях та недержавних громадських організаціях. Будівництво молоді української держави обумовило необхідність підготовки таких спеціалістів і в Донбасі. Виникнення та становлення кафедри було б неможливим без ефективної та безкорисливої допомоги з боку більш досвідченіших колег з Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

На спеціальності (денне та заочне відділення) навчається понад 300 студентів та близько 15-ти аспірантів і докторантів. Підготовку спеціалістів-міжнародників на кафедрі провадять 6 докторів наук, професорів та 10 кандидатів наук, доцентів. Особливу увагу приділяють вивченню іноземних

мов, адже випускники кафедри повинні досконало володіти як мінімум двома іноземними мовами.

Першими викладачами кафедри були професор Ю. Г. Беловолов, професор О. В. Крапівін, доценти Ю. Т. Теміров, І. Я. Тодоров (нині професор), І. Ю. Чарських. Через рік на кафедру влаштувалась старшим викладачем кандидат історичних наук Г. О. Стоян (Добровольська), з часом на кафедру прийшли І. М. Грідіна (нині професор) та І. В. Богінська (нині доцент). У 2000-х роках кафедра поповнилася старшими викладачами М. М. Касьяною, О. С. Красюк (Бочаровою) (нині доцент). Останніми роками на кафедрі почали працювати молоді кандидати наук, старші викладачі, доценти А. М. Каракуц, М. О. Володіна, М. С. Бережна, В. В. Кравченко, Л. Ю. Медовкіна. На кафедрі працюють зовнішні сумісники доцент Р. М. Морозов та асистент С. І. Штукарін.

З моменту заснування кафедру очолив доктор історичних наук, професор, академік Академії історичних наук України О. В. Крапівін. Перший випуск бакалаврів та спеціалістів відбувся 2002 р., магістрів – 2004 р.

Важко уявити собі колектив кафедри без її «навчально-допоміжного» персоналу, а насправді – невід'ємної частини її творчого потенціалу, повноправних учасниць її професійної діяльності, без яких, напевно, просто неможливими були б кафедральні досягнення і здобутки в науковій та освітянській царині: Т. П. Лифарь – зав. лабораторією кафедри (нині пенсіонерка), Т. Г. Посреднікова – зав. кабінетом, С. В. Черниш – ст. лаборант, Ю. Ю. Комлякова – лаборант.

Кадровий потенціал кафедри дає змогу здійснювати якісну підготовку фахівців усіх освітніх рівнів – бакалавра, спеціаліста та магістра.

Кафедрою міжнародних відносин і зовнішньої політики підготовлено та опубліковано понад 30 підручників і навчальних посібників. Кафедра має свій науковий напрям з питань міжнародної безпеки, який започатковано 2008 року. За напрямами досліджень захищено 4 докторських та близько 20-ти кандидатських дисертацій.

Будь-який науковий напрям визначається не лише здобутками його провідних представників, але й залученням молодих науковців та здатністю досвідчених вчених передавати їм необхідні знання і навички. Для кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики ключову роль у збереженні і примноженні кращих наукових традицій відіграють аспірантура та докторантура за спеціальностями 23.00.04 – Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку та 07.00.02 – всесвітня історія.

Колектив кафедри докладає максимум зусиль щодо забезпечення студентів методичною та навчальною літературою. На кафедрі провадять велику наукову роботу; головним напрямом є розробка орієнтованих на специфіку спеціальності тем: проблеми зовнішньої політики України на сучасному етапі, питання національної, європейської та міжнародної безпеки.

Наукову школу досліджень *міжнародної безпеки в контексті сучасних міжнародних відносин* засновано 1999 року на базі кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Донецького національного університету.

Засновники наукової школи – провідні фахівці в галузі вивчення міжнародних відносин другої половини ХХ століття, безпекового середовища у Чорноморсько-Каспійському регіоні, європейського та євроатлантичного співробітництва – д.і.н., професор, академік Академії історичних наук України, зав. кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики ДонНУ О. В. Крапівін; д.і.н., професор І. Я. Тодоров; к.і.н., доцент Ю. Т. Теміров.

За період існування наукової школи захищено 2 докторських та 12 кандидатських дисертацій з безпекової тематики; 1 докторант і 6 аспірантів кафедри сьогодні працюють над дисертаціями. Випускники кафедри кожного року захищають магістерські та дипломні роботи, в яких розглядають питання міжнародної безпеки.

Школа є провідним науковим осередком на Сході України, що займається вивченням сучасного стану соціально-політичних проблем, прогнозуванням розвитку безпекового середовища, створенням необхідних умов для забезпечення професійної діяльності нової генерації української наукової еліти, сприянням фаховому становленню молодих спеціалістів, розвитку співпраці між науковими установами як на національному, так і на міжнародному рівнях. Сьогодні представники школи активно співпрацюють з провідними експертами вітчизняної науки, що представляють вищі Києва, Одеси, Луганська, Івано-Франківська, Львова тощо.

Наукова школа займає достойне місце у світовій системі дослідницької діяльності. Дослідники наукової школи є авторами понад 20-ти монографій та навчальних посібників, понад 200 статей з безпекової проблематики. Упродовж 2005–2012 років проведено сім міжнародних науково-практичних конференцій із залученням провідних експертів з різних регіонів України, представників міжнародних установ та держав Східної Європи. Під час цих заходів на експертному рівні розглянуто питання євроатлантичної системи колективної безпеки. Наукова школа плідно досліджує питання безпеки у трикутнику Україна–Росія–НАТО, розвиток нових стратегічних засад у визначенні програмної діяльності провідних акторів міжнародних відносин безпекової сфери.

Діяльність наукової школи суттєво впливає на розвиток безпекової думки на експертному рівні у східних регіонах України, поглиблює інтерес студентів кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики ДонНУ до зазначеної проблематики. Результати дослідження тематики міжнародної безпеки відображено у науковому виданні, що виходить у світ щоквартально. Вісник Центру відомий у провідних вищих навчальних закладах України. Діяльність школи позитивно відзначено експертами з США, Великої Британії, ФРН, Польщі, Чеської республіки, Словаччини, Литви, Молдови, Грузії, Азербайджану, Вірменії, Російської Федерації тощо.

З 2001 року кафедра видає науковий щорічник «Вступ до міжнародних відносин», що дає змогу оприлюднити власні наукові розвідки викладачів, аспірантів і студентів кафедри [3].

3 жовтня 2005 р. на підставі угоди між ДонНУ та Департаментом Публічної дипломатії Організації Північноатлантичного договору почав діяти перший в Україні Науково-інформаційний центр міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці. Він є також науково-методичною лабораторією кафедри.

Відкриття Центру інтенсифікувало співпрацю Брюсселя та Донбасу і, як наслідок, ініціювало нові амбіційні проекти, спрямовані на поглиблення співробітництва у галузі безпеки нашої держави та НАТО. Серед завдань Центру міжнародної безпеки ДонНУ: аналіз сучасного стану соціально-політичних проблем, прогнозування розвитку безпекового середовища; підвищення рівня обізнаності населення, зокрема студентської молоді та освітян щодо зовнішньої політики України та сучасного стану, загроз і перспектив розвитку європейської безпекової системи; створення необхідних умов для розвитку нової генерації української наукової еліти, сприяння фаховому становленню молодих спеціалістів-суспільствознавців та гуманітаріїв; дослідницька та організаційна допомога державним органам влади, яких залучено до втілення у життя зовнішньої політики України; сприяння розвитку співпраці між українськими та зарубіжними урядовими та неурядовими організаціями, державними органами України.

Центр, як навчально-методична лабораторія кафедри, активно задіяний в освітньому процесі, навчально-методичній та дослідницькій роботі. Експерти та співробітники Центру займаються питаннями безпекової тематики вже понад п'ятнадцять років. Вони є авторами понад 10-ти монографій та понад 200 статей з тематики євроатлантичної системи колективної безпеки.

Колектив кафедри протягом останніх років організував чимало наукових конференцій та інформаційних заходів. Серед них: проведення Весняної Академії НАТО 17–19 травня 2005 року «НАТО, мир та міжнародна безпека в XXI столітті», II Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток Європейських студій в Україні. Проблеми та перспективи» 20–22 квітня 2006 року, Осінньої Академії НАТО 24–26 жовтня 2006 року «НАТО, Європа та проблеми регіональної безпеки в глобальному світі», Міжнародної наукової конференції «Партнерські відносини Україна–НАТО, Росія–НАТО після Бухарестського саміту» 15–16 травня 2008 року, Осінньої Академії НАТО 12–14 листопада 2008 року «НАТО і питання безпеки у Східній та Південно-Східній Європі», Міжнародної наукової конференції «Відносини Україна–НАТО та Росія–НАТО у нових реаліях міжнародної безпеки» 25–26 травня 2009 року, інформаційно-навчального семінару для представників місцевої влади Донецької області 17 червня 2009 року, Міжнародної наукової конференції «Відносини НАТО–Україна та НАТО–Росія в контексті нової стратегічної концепції НАТО» 18–19 травня 2010 року, Осінньої Академії НАТО 30 листопада – 2 грудня 2010 року «Нова стратегічна концепція НАТО: перспективи для держав Центральної та Східної Європи» тощо.

Протягом 2007–2008 років Центр було залучено до виконання загальнодержавних організаційних, інформаційно-аналітичних та науково-методологічних заходів Цільового плану Україна–НАТО, проектів Міністерства

освіти та науки України. Результатом цієї роботи стало успішне виконання чотирьох проектів. Найвагомим здобутком була розробка навчального курсу з міжнародної безпеки для вищих навчальних закладів та загальноосвітньої школи і неодноразове перевидання відповідного посібника «Безпековий світ» [1]. На підставі наукових розробок у рамках програм підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем «Магістр» спеціальності «Міжнародні відносини» впроваджено основні курси та спецкурси з питань міжнародної безпеки, європейської та євроатлантичної інтеграції. Серед них: «Україна на шляху до євроатлантичної спільноти»; «Україна – Росія – НАТО: нові виміри безпеки в Європі»; «Проблеми адаптації українського законодавства до права Європейської спільноти»; «Глобальна безпека» тощо.

У рамках вищеозначених проектів підготовлено та надруковано такі наукові та навчальні видання: «Україна і НАТО: органи державної влади, судової та правоохоронної системи як провідні учасники процесу європейської та євроатлантичної інтеграції» (монографія), «Україна на шляху до НАТО» (методичний посібник для викладачів вищих навчальних закладів), «Україна–НАТО: методичні рекомендації для лекторів, студентів, аспірантів, викладачів», «Право Європейського союзу» (навчальний посібник), «Политические проблемы международных систем и глобального развития» (навчальний посібник), «НАТО та система міжнародної безпеки» (навчальний посібник).

Центр міжнародної безпеки розвиває партнерські відносини з багатьма недержавними організаціями та державними установами. Серед його вітчизняних партнерів – НГО Центр імені Разумкова, Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, Інститут євроатлантичного співробітництва, Українська асоціація європейських студій, Громадська ліга Україна–НАТО, Донецька обласна молодіжна організація «Євроклуб», Міжнародний фонд «Відродження», Фонд «Open Ukraine», Центр миру, конверсії та зовнішньої політики тощо. З державних інституцій варто згадати Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України, Національний інститут проблем міжнародної безпеки РНБОУ, Національний центр євроатлантичної інтеграції, Інститут історії НАН України, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Дипломатична академія при МЗС України і Інститут зовнішньої політики цієї Академії, Львівський національний університет імені Івана Франка та Інститут європейської інтеграції ЛНУ, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова та Центр міжнародних досліджень ОНУ, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, Закарпатський національний університет та Закарпатський державний університет, Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони України, Донецька філія Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, Донецька обласна державна адміністрація, Донецька обласна рада тощо.

Серед зарубіжних партнерів можна виокремити Представництво Європейських комісій в Україні, Центр інформації і документації НАТО в Києві, Офіс зв'язку НАТО в Україні, посольства в Україні – Словацької Республіки, США, Литовської Республіки, Республіки Польщі, Чеської Республіки, Естонії, Генеральні консульства Чеської Республіки та ФРН в Донецьку, Центр європейських студій та Центр східних студій Варшавського університету, Центр політичних і безпекових студій в Сегеді (Угорщина), Інститут громадських справ (Братислава, Словаччина), Центр інформації з проблем міжнародної безпеки (Волгоград, Російська Федерація), Литовську НГО «ЛАТО» та інші.

Кафедра розробляє спільні проекти з іншими вітчизняними та зарубіжними вишами та іншими установами. Зокрема, професор кафедри Ігор Тодоров є головою Донецького осередку Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація європейських студій». Він також є керівником проекту «Міжнародна безпека та Україна» Центру політологічних, гуманітарних та прикладних досліджень Київського університету права Національної академії наук України. В рамках цього проекту в співавторстві з професором Олександром Потехніним підготовано та видано навчальний посібник «Глобалізація безпеки» та «Малу енциклопедію міжнародної безпеки». Професор Тодоров також був залучений до роботи нещодавно відкритого Центру досконалості Жана Моне в Донецькому державному університеті управління.

Триває випуск Вісника Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету (Євроатлантична Донеччина) – періодичного науково-інформаційного видання Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету. Провідне експертне видання регіону містить наукові праці фахівців з євроатлантичної інтеграції, студентів та дослідників цієї тематики. Пріоритетні теми публікацій – відносини України та НАТО, питання євроатлантичної інтеграції України, сучасні міжнародні процеси, проблеми міжнародної безпеки та роль НАТО у їхньому вирішенні. Вісник складається з декількох розділів, таких як: «Наукова сторінка», «Рекомендації для викладачів та студентів», «Матеріали конференцій та семінарів», «Інформаційна сторінка», «Моніторинг регіональних ЗМІ» [2].

Окремі наукові проблеми, що розробляються, були опрелюднені під час виступів та коментарів засобам масової інформації. Серед них: Британська телерадіокомпанія ВВС, незалежний канал ТВі, Харківська приватна телерадіокомпанія «Харківські новини», Харківська радіостанція «Джерело», Макіївська телерадіокомпанія «ЮНІОН», Приватна телерадіокомпанія «Донбас», Загальнонаціональна телерадіокомпанія «НБМ» «5 канал», Телерадіокомпанія «Бриз» Військово-морських сил України, Телерадіокомпанія «24», газета «Новый Севастополь», газета «Донбасс», газета «Салон Дона и Баса», Всеукраїнська газета «День», газета «Жизнь», газета «Експрес» (Львів), державний супутниковий канал Туркменістану, Швейцарське радіо, Польське радіо для закордону, Радіо «Свобода» (українська редакція), турецька газета «Haberinyeri», журнал «Главред» та інші. Співробітники Центру протягом семи

років раз на два тижня виступають з поточних проблем співпраці нашої країни та організації Північноатлантичного Договору на Донецькому обласному державному радіо в програмі «Україна–НАТО».

В 2010–2011 рр. за ініціативою Донецької обласної державної телерадіокомпанії започатковано серію програм «Партнерство заради миру» та «Європейський простір». Автором і ведучим програм є заступник голови Координаційної ради Громадської ліги Україна–НАТО, заступник директора Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету професор Ігор Тодоров. Науковці кафедри є членами редколегій вітчизняних та зарубіжних наукових видань, зокрема: «Європейські студії та право» (Київ), «Схід» (Донецьк), «Історичні і політологічні дослідження» (Донецьк), «Історичні записки» (Луганськ), «Грані історії» (Горлівка), «Przegląd Strategiczny» (Познань) тощо.

Сьогодні, кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики є однією з кращих кафедр гуманітарного профілю в Донецькому національному університеті. Відповідно до сучасних потреб і вимог, кафедра міжнародних відносин і зовнішньої політики має власний блог (<http://ir-dept-donnu.blogspot.com/p/blog-page.html>) та сторінку в соціальній мережі Фейсбук (<http://www.facebook.com/ir.dept.donnu>).

Отже, підготовка фахівців з міжнародних відносин та студіювання проблем міжнародної безпеки, розпочаті в Донецькому національному університеті півтора десятка років тому, тривають. Поки що скромні здобутки на цьому шляху усе ж дають сподівання на подальший розвиток спеціальності та наукової школи на користь нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Безпечний світ* : навчальний посібник для учнів 10–11 класів / за ред. д-ра іст. наук, проф. О. В. Крапівіна. – Донецьк : Центр міжнародної безпеки Донецького національного університету, 2008. – 148 с.
2. *Євроатлантична Донеччина* : Вісник Науково-інформаційного центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці Донецького національного університету. – Вип. 1–26. – Донецьк, 2006–2012.
3. Наукові праці Історичного факультету Донецького національного університету. – Донецьк, 2001–2012. – (Серія «Міжнародні відносини»; вип. 1–11).

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2012

Прийнята до друку 25.10.2012

**DONETSK SCHOOL OF INTERNATIONAL RELATIONS:
FORMATION AND FIRST ACHIEVEMENTS**

Olexander Krapivin, Igor Todorov

*Donetsk National University,
24, Universiteteska Str., Donetsk, Ukraine, 83001, tel. (062) 304-51-42,
e-mail: avkrap@rambler.ru*

The process of emergence and development of the department of international relations and foreign policy Donetsk National University Research School study of International Security and European Integration in Donetsk

Key words: training specialists in international relations, international security, European integration, Donetsk National University, Security Policy.

**ДОНЕЦКАЯ ШКОЛА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ:
СТАНОВЛЕНИЕ И ПЕРВЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ**

Александр Крапивин, Игорь Тодоров

*Донецкий национальный университет,
ул. Университетская, 24, г. Донецк, Украина, 83001, тел. (062) 304-51-42,
e-mail: avkrap@rambler.ru*

Рассмотрен процесс создания и становления кафедры международных отношений и внешней политики Донецкого национального университета и научной школы изучения проблем международной безопасности и европейской интеграции в Донецке.

Ключевые слова: подготовка специалистов по международным отношениям, международная безопасность, европейская интеграция, Донецкий национальный университет, политика безопасности.